

Rasprave

OBITELJ TOBIJE I SARE U KNJIZI O TOBIJI

Mato Zovkić, Bol/o. Brač

Uze nato desnicu svoje kćeri i stavi je u desnicu Tobijinu govoreći: "Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljevi bio s vama! On neka vas združi te na vama ispuni svoj blagoslov!" Tob 7,15 Vg

Obnovljeni *Red vjenčanja* za prvo čitanje u misi, ili obredu vjenčanja, nudi osam odlomaka iz Staroga zavjeta, od kojih su dva iz Knjige o Tobiji: prvi je dogovor između Sarina oca Raguela i mladog Tobije o davanju Sare u brak po zakonu Mojsijevu, a drugi molitva Tobije i Sare pred prvu bračnu noć iz koje se vidi njihova vjera o braku i obitelji.¹

Citat naveden kao moto uzet je iz prvog odlomka, a tko usporedi taj tekst s Tob 7,13 u zagrebačkoj Bibliji vidjet će da Raguel govori nešto drugačije prilikom stavljanja Sarine desnice u Tobijinu. Liturgijsko čitanje prevodi Vulgatin tekst koji je obvezan u rimskoj liturgiji, dok zagrebačka Biblija zajedno sa svojim uzorom *Bible de Jerusalem*, prvo izdanje, prevodi grčki tekst recenzije A i B, jer je Tobijina knjiga primljena u kanon na temelju grčkog teksta, sačuvanog u Septuaginti. U samom grčkom tekstu postoje tri "recenzije", a Jeronim kaže da je prevodio s aramejskog.² Tko želi upoznati biblijsko učenje i vjerovanje o obitelji ne može mimoći Knjigu o Tobiji.³ Tob spada među deuterokanonske knjige SZ i prikazuje

¹ Usp. *Red vjenčanja*, Zagreb, KS 1970, str. 37-38.

² Za kanonizaciju i tekst Tob: usp. G. Priero, *Tobia*, Roma, Marietti 1963, str. 2-10; str. 35-36.

³ Za biblijski nauk o obitelji literatura je veoma obilna posljednjih tridesetak godina. Na hrvatskom usp. članke: *Čovjek, Mati, Ženidba*, RBT, str. 150-160; 523-526;

uzoran vjernički život dviju židovskih obitelji u raseljenuštvu, pa noviji komentatori vide u tome bitnu novost i važnost ove knjige.⁴ Istina, crkveni oci počeli su je proradivati s katekumenima i početnicima u vjeri kao prikladnu za one koji počinju kršćanski moralni hod, ali su od početka u čistoj Sari i bogoljubnom Tobiji gledali uzore vjernicima u braku i obitelji.⁵

Imajući na umu da nema duhovne obnove naroda bez angažiranih i svjedočkih vjerničkih obitelji, proći ćemo odlomke iz Knjige o Tobiji iz kojih se vidi kako su ovo dvoje starozavjetnih vjernika pri sklapanju braka uvažili obiteljski odgoj s obzirom na izbor partnera. Egzegetskom metodom raščlanit ćemo tekstove koji pokazuju što su Tobija i Sara vjerovali o braku i obitelji, kako su "poštivali" kao odrasla djeca svoje nemoćne roditelje, odgajali vlastitu djecu u vjeri otaca i u sredini s drugačijim nacionalnim i religijskim identitetom brižno čuvali svoj nacionalni i vjerski identitet. Egzegetski pristup traži da se pitamo, što je to značilo prvim čitaocima kojima se izvorno obraćao nadahnuti pisac, ali to ne priječi da se na kraju ne zapitamo što iz ovih odlomaka o obitelji izlazi za vjerničke obitelji u našim okolnostima. Danas se među bibličarima slegla nekoć oštra raspra o "književnoj vrsti Tob" u smislu da li je to povijesna zgoda ili roman s

1548-1554; M. Masini, *Vjenčanje. Biblijsko-pastoralno tumačenje čitanja reda vjenčanja*, Zagreb, KS 1971; Lj. Rupčić, *Obitelj u Bibliji*, BS 1972, str. 5-15; C. Tomić, *Uzvišena tajna. Ljubav i obitelj u biblijskoj i liturgijskoj poruci*, Zagreb, FTI 1974; I. Dugandžić, *Ženidba u svjetlu Biblije*, BS 1979, str. 5-18; B. Duda, *Ženidba i djevičanstvo u 1 Kor 7*, BS 1979, str. 19-40; Ivan Pavao II, *Nije dobro da čovjek bude sam. Niž nagovora o ljubavi i braku prema Post 1-4*, Zagreb, Župni ured M. B. Lurdske 1980; A. Benveniste, *Kršćanska obitelj - zajednica dijaloga s Bogom*, u knjizi *Obitelji, postani što jesi. Radovi simpozija o Pobudnici Ivana Pavla II. 'Familiaris consortio - Obiteljska zajednica'*, Đakovo 1984, str. 109-120; Neka djela na stranim jezicima: R. Patai, *Family, love and the Bible*, London 1960; G. Truffer, *Das prophetische Zeichen. Die Familie in der Sicht der Bibel*, Zürich 1965; G. N. Vollebregt, *Il matrimonio nella Bibbia*, Roma 1968; E. Deen, *The Family in the Bible*, New York 1978; J. Burri, *Als Mann und Frau schuf er sie*, Zürich 1977; B. Liberani - G. Giavini, *La famiglia nella Bibbia*, Bologna 1980; G. Crocetti, *La famiglia secondo la Bibbia*, Milano 1983; A. Tosato, *Il matrimonio nel giudaismo antico e nel Nuovo Testamento*, Roma 1976.

⁴ "Knjiga o Tobitu je studija o židovskom obiteljskom životu" - J. Craghan, *Esther, Judith, Tobit, Jonah, Ruth*, Wilmington, DE 1982, str. 129; Usp. G. Priero, op. cit., str. 39; M. Lackmann, *Tobit und Tobias. Ein Buch von Ehe, Liebe, Engel und Dämonen, Krankheit und Medizin*, Aschaffenburg 1971; A. Bonora, *La famiglia nel Libro di Tobia*, Parola, Spirito e vita 14 (Bologna 1986), str. 59-72.

⁵ Usp. J. Gamberoni, *Die Auslegung des Buches Tobias in der griechisch-lateinischen Kirche der Antike und der Christenheit des Westens bis um 1600*, München 1969, str. 23-27, 307 i dr. Oci su posebno navodili zlatno pravilo ponašanja iz Tob 4,15: "Ne čini nikome što bi tebi samome bilo mrsko", kao prikladno za osobe koje prolaze kršćansku inicijaciju. Za židovsku i vanbiblijsku pozadinu ovog pravila, koje navode Mt 7,12 i Lk 6,31 kao Isusovu izreku u Govoru na gori, usp. Fr. Zimmermann, *The Book of Tobit*, New York 1958, str.159-160.

povijesnim okvirom. To je "religiozni roman"⁶ ili pripovijest pisana na liniji židovske književne vrste "midraš",⁷ ali je cijela knjiga ukorijenjena u biblijskoj povijesti spasenja, makar i ne donosila strogo povijesne događaje.⁸

UVAŽAVANJE OBITELJSKOG ODGOJA PRI IZBORU PARTNERA

Knjiga o Tobiji želi pomoći vjernicima koji žive u dijaspori da sačuvaju vjeru. Zato silno naglašava obiteljski odgoj koji je cjelovit samo onda ako obuhvaća i odgoj u vjeri otaca. U grčkom tekstu glavna osoba knjige zove se Tobit i tako ga zove hrvatski prijevod u zagrebačkoj Bibliji. Knjiga počinje živahnim izlaganjem Tobita o njegovoj mladosti u Galileji prije odlaska u asirsko sužanjstvo. Tobit kritizira svoje sunarodnjake, pripadnike Naftalijeva plemena, što su zapustili hodočašće u Jeruzalem kao jedino mjesto gdje je postojao zakoniti hram. Oni su hodočastili u Dan, u svetište koje je dao podići kralj Jeroboam (931-910) da bi svoje državljane odvratio od hodočašća u protivničku državu, a Jeruzalem je bio glavni grad državnice nad kojom su vladali Davidovi potomci. Tobit s ponosom ističe da je redovno odlazio u Jeruzalem, za potrebe hrama i vjerskih služitelja davao propisanu količinu vlastitog uroda: "...kao što mi bijaše naredila Debora, moja baka, budući da sam iza oca ostao siročić. Kad postadoh zreo čovjek, oženih se Anom, djevojkom iz svoga plemena, i dobih s njom sina Tobiju" (1,8b-9). Iz grčkog teksta r. 8b dade se naslutiti da je Tobitova majka umrla već prije, a smrću oca ostao je potpuno siročić.⁹ Brigu za odgoj dječaka preuzela je baka Debora (= Pčela). Ona ga je naučila hodočastiti u Jeruzalem i davati propisanu materijalnu pomoć za Jahvino svetište. Baka ga je morala naučiti i odredbe o ženidbi. "Zreo čovjek" postajao je židovski mladić kad je navršio 20 godina. Smatralo se da je tada dorastao za brak i brigu o vlastitoj obitelji. Nigdje u SZ nema propisa da mladići uzimaju za žene djevojke iz vlastitog plemena. Ima zabrana uzimanja strankinja koje

⁶ Usp. J. Craghan, op. cit. 133: "Knjiga o Tobitu zapravo je religiozni roman napisan sa svrhom da se učvrsti vjernost prema Gospodinu." Tako kaže i L. J. Hoppe, *Tobit*, The Catholic Study Bible, New York 1990, str. 207; Eleonore Beck u svojim prilozima o teologiji Rut, Tob, Judit i Est naziva ove četiri knjige novelama. Usp. E. Sitarz (izd.), *Höre Israel! Jahwe ist einzig. Bausteine für Theologie des Alten Testaments*, Stuttgart 1987, str. 145-166.

⁷ Usp. C. Tomić, *Poruka spasenja Svetog pisma Staroga zavjeta*, Zagreb 1983, str. 153. W. Harrington, *Uvod u Stari zavjet - spomen obećanja*, Zagreb 1977, str. 401 naziva Tob "kratkim romanom ili pripoviješću koja je veoma moderna."

⁸ Usp. L. Ruppert, *Das Buch Tobit - ein Modellfall nachgestaltender Erzählung*; J. Schreiner (izd), *Wort, Lied und Gottesspruch. Festschrift für Joseph Ziegler*, Würzburg 1972, str. 109-119. On na str. 117 kaže: "Stoga možemo Knjigu o Tobiji nazvati pripovijetkom ili novelom koja je usmjerena povijesno-spasenjski i paradigmatički. Jedino njezina natoplenost poviješću spasenja, a ne navodni povijesni korijen, opravdava također njezino stvrstavanje među takozvane 'povijesne knjige' Septuagintina kanona."

⁹ Usp. Fr. Zimmermann, op. cit., 49.

su donosile i svoju religiju, pa su mogle utjecati na vjerski odgoj djece (usp. Izl 34,16; Ezr 9,2). Postojala je odredba da se kćeri koje imaju pravo baštiniti očevo imanje udaju "u rod svoga očinskog plemena" (Br 36,6-7) kako plemenski posjed ne bi prelazio drugima. Po toj odredbi Sara je bila spremna, kao jedino dijete u roditelja, čekati mladića ne samo iz svoga naroda nego i iz svoga plemena. Tobit se nadahnua postupcima patrijarha u odabiranju zaručnice iz svoga plemena (usp. Post 24 - ženidba Izaka; Post 28-29 - ženidba Jakova). Da bi u mladosti i zrelih godinama postupao prema Mojsijevu Zakonu, trebao je biti odgojen u vjeri otaca. Kasnije je bio zahvalan baki za vjerski odgoj.

Među zorna pomagala vjerskog odgoja u obitelji spada slavljenje blagdana. Tobit kaže da je u tuđini sa svojom obitelji slavio "Pedeseticu a to je Blagdan sedmica" (2,1). To je bio radosni žetveni blagdan, koji u srži sadrži obiteljsko zajedništvo.¹⁰ Sjećajući se odredbe da na taj blagdan treba omogućiti radost "došljaku, siroti i udovici što budu kod tebe" (Pnz 16,11), Tobit šalje svoga sina da na kućnu gozbu dovede nekoga od sunarodnjaka "koji se sjeća Gospodina" (2,2). "Ovo bi se moglo protumačiti kao čin vrlo selektivne ljubavi. Vjerojatnije je značenje da samo Izraelac vjeran Gospodinu i njegovim zapovijedima, uključivši i odredbe o zakonskoj čistoći, može uzeti udjela na gozbi koja nosi religiozno obilježje. Isto kao što se tražilo očišćenje za pristup hramu, prema Ps 15."¹¹ Upravo ovim pozivom Tobit je želio nadoknaditi hodočašće u Jeruzalem i blagdansku radost proširiti preko granice obiteljskog kruga.¹² Ovako slavljenje blagdana u kući moralo je ostavljati dubok trag u duši mladog Tobije koji se spremao da hoda stopama otaca.

U takvom religioznom kućnom ozračju rasla je i Raguelova (= Božji prijatelj) kći Sara (= Kneginja) u Ekbatani Medijskoj (danas Hamadan, oko 350 km sjeveroistočno od Bagdada). Ona se sedam puta pokušala udati, ali je "sedam muževa za koje Sara bijaše pošla pakosni zloduh Asmodej ubio prije nego što su ušli k njoj" (3,8). U Božjem planu Sara im nije bila namijenjena, pa su pomrli od nenadane i neprotumačive bolesti, a kako su ljudi u ono doba bolest pozivali s utjecajem zloduha, i ovdje sveti pisac računa s takvim uvjerenjem svojih povijesnih čitalaca.¹³ Simbolički broj sedam označava

¹⁰ Za pregled povijesnog razvoja Pedesetnice, usp. R. E. Brown (izd.), *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb, KS 1980, str. 128-129; A. Rebić, *Biblijske starine*, Zagreb, KS 1983, str. 205-206.

¹¹ L. A. Schoekel: *Rut, Tobias, Judit, Ester*, Madrid 1973, str. 52.

¹² Usp. S. Virgulin: *Tobia*, Roma, Edizioni Paoline 1983, str. 47-48.

¹³ Usp. S. Virgulin, op. cit., 59-60. Motiv o čudovistu u sobi djevojke koje prijeći sretnu udaju postoji u brojnim narodnim pričama. Taj motiv nadahnua je neke bibličare da usporede književnu strukturu i misaonu poruku Tob s takvim pričama različitih naroda i vremena. Usp. W. Solle, *Misfortune and Exile in Tobit: the juncture of a fairy tale source and deuteronomic theology*, CBQ 1989, str. 209-231. Makar i dopustili da se autor Tob poslužio legendarnim izvorima i motivima iz književnosti drugih naroda, bibličari pokazuju kako je i tim načinom nadahnuti

cjelovitost i puninu što znači da se Sara vlastitim zalaganjem nikako nije mogla osloboditi zla koje ju je snašlo. Moguće je da pisac aludira ovim brojem i na sedam gradskih zidina Ekba-tane, koje su u starini bile nadaleko razgllašene. Sari može stići pomoć samo od Boga, koji se u ovoj knjizi objavljuje kao liječnik svoga naroda.¹⁴

Očito da je Sara u brizi za svoju budućnost ponekad ožalostila svoje ukućane, osobito sluškinje u očevu domu. Jednog dana dobacila joj je jedna sluškinja: "Jest, ubijaš svoje muževe! Sedam si ih imala, a ne bijaše ti sreće ni s jednim. Zašto nas kažnjavaš? Ako su umrli, poteci za njima! Nikad mi ne vidjele ni tvoga sina ni tvoje kćeri!" (3,8b-9). Ovo je izravna optužba da je Sara prouzročila nesretnu smrt svojih muževa već prve bračne noći. Sluškinja uz to izriče kletvu, koja je za Židovku onoga vremena bila najstrašnije zamislivo prokletsvo: nikada se ne udala i nikad ne imala poroda! Sveti pisac nastavlja:

"Kad je Sara to čula, veoma se ražalostila. Plačući je otišla u očevu sobu, u nakani da se objesi. Ali onda, promislivši, reče u sebi: 'Zar da mi oca kude i da mu predbacuju: Imao si jedinu, ljubljenu kćer, pa ti se na nesreću, i ona objesila. Staroga bih oca svoga rastužila i gurnula u carstvo mrtvih. Ne, neću se objesiti: bolje mi je moliti Boga da mi udijeli smrt, da nikad više ne čujem ovakvih uvreda'" (3,8-10).

Ono što su naši prevodioci ovdje prerekli kao "očeva soba", u grčkom tekstu se doslovno zove "očevo gornje boravište". To je soba na ravnom krovu orijentalne kuće koja je služila za odmor, razmišljanje, povjerljive razgovore s posjetiocima i molitvu (usp. 2 Sam 19,1; Dn 6,11; Jdt 8,5). U tom smirenom kutu roditeljskog doma Sara mijenja svoju naprasitu odluku o samoubojstvu. Takvom bi smrću dvostruko osramotila oca kojega voli i poštuje: izvrgnula bi ga ruglu znanaca koji bi mu predbacivali da nije ispravno odgojio svoju kćer jedinicu, a uz to bi ga prije reda poslala u carstvo mrtvih - umro bi od žalosti. Ona zna da se njezini postupci i u sreći i u nesreći odražavaju na obitelj kojoj pripada.

Nakon ovakve odluke Sara upravlja molitvu u kojoj iskazuje blagoslov Bogu, naglašava da nije grijehom okaljala ime svoje ni obitelji kojoj pripada i prosi da je Bog uzme iz zemaljskog života, ili otkloni od nje nesreću koja ju je snašla. Između ostaloga, ona izriče:

pisac želio pomoći svojim sunarodnjacima da sačuvaju vjerski identitet u dijaspori. Usp. također C. McCarthy - W. Riley, *The Old Testament Short Story. Explanation into narrative spirituality*, Wilmington, DE 1986. Obradene knjige Rut, Estera, Jona, Tobija i Judita. Za Tob kažu da "folklorističkim stilom prikazuje tradicionalno učenje u novom okviru i svojim čitaocima osvjetljuje načine na koje se stara uvjerenja mogu primijeniti u novim prilikama" - *Old Testament Abstracts* 1990, str. 201-202. Usp. također: Pamela J. Milne, *Vladimir Propp and the study of structure in Hebrew Biblical narrative*, Sheffield Academic Press 1988. Sažetak ove knjige donosi OTA 1989, str. 217-218.

¹⁴ Usp. P. Deselaers, *Das Buch Tobit*, Düsseldorf, Patmos Verlag 1990, str. 65-67.

"Jedina sam kći u oca, nema on drugog djeteta koje bi ga naslijedilo, niti kakva brata blizu, niti rođaka koga bih čekala" (3,15b).

George W. E. Nickelson i Beverley Bow istražili su *Knjigu o Tobiji* sa stajališta odnosa muškarca i žene u obitelji. U skladu s ulogom koju im ova knjiga dodjeljuje, žena moli za sebe, a muškarac za druge.¹⁵ Uz svijest da udajom i rađanjem djece osigurava budućnost obitelji iz koje je nikla, Sara ovdje pokazuje i svijest o ekonomskoj strani obitelji: odrasla djeca baštine imanje roditelja. Sara je spremna udati se za pripadnika svoga plemena ili za rođaka, kako bi očevo imanje ostalo unutar zajedničkog plemenskog posjeda. Prema Br 36,6-9 kćeri koje imaju baštiniti roditeljsko imanje bile su dužne udati se u krugu svoga plemena. Sara ovdje ide i dalje: spremna je udati se za rođaka s očeve ili s majčine strane.

Tobit u 4,1-21 daje svome sinu upute pred put u Rages Medijski ne samo o podizanju obiteljskog novca, nego o kasnijem samostalnom životu. Jedna od njegovih uputa obrazlaže vjerski temelj odredbe o sklapanju braka unutar zajednice Izraela kao savezničkog naroda Božjeg:

"I pazi da ti žena bude iz plemena tvojih otaca; ne uzimaj za ženu tuđinku koja ne pripada koljenu tvoga oca, jer mi smo sinovi proročki. Noa, Abraham, Izak, Jakov naši su oci od iskona; sjeti se, sine, da su svi oni uzeli žene među svojom braćom i da su bili blagoslovljeni u svojoj djeci, njihovo potomstvo dobit će zemlju u nasljedstvo. I onda, sine, ljubi svoju braću, i nemoj se uzoholiti u srcu pred svojom braćom, ni pred sinovi-ma i kćerima svoga naroda, skanjujući se da odabereš ženu između njih!" (4,12-13).

U poticanju sina da za suprugu odabere djevojku iz vlastitog naroda i plemena, unatoč življenju u dijaspori, Tobit spominje primjere patrijarha o kojima je svome sinu morao pričati više puta za obiteljskim stolom. U SZ ne spominje se Noina žena, ali prema apokrifnoj *Knjizi jubileja* 4,33 Noa se oženio jednom rođakinjom. Abraham je oženio svoju polusestru Saru (što je za one prilike bilo moralno dopušteno - Post 20,12). Po Abrahamovu nalogu sluga je za Izakovu zaručnicu odabrao Rebeku iz njegova roda (Post 24). Jakovljeve žene Lea i Rahela (poligamija je u ono doba bila još dopuštena) bile su kćeri njegova ujaka (Post 28,2). Tobit se ovdje oslanja na poznatu svetopisamsku građu o ženidbi patrijarha te ističe da Izraelci pri izboru partnerke za brak moraju postupiti u skladu sa svojom ulogom "sinova proročkih". Kao potomci patrijarha koji su proročki suradnici Božji oni i u obitelji vrše svoje proročko poslanje.

¹⁵ Usp. B. Bow - G. W. E. Nickelsburg, *Patriarchy with a Twist: Men and Women in Tobit*, u zbornom djelu A. J. Levine (izd.), *Women Like this: New Perspectives on Jewish Women in the Greco-Roman World (SBL Early Judaism and Its Literature)*, Atlanta GA, Scholars 1991, str. 127-143, 129-131, 134-135.

Izbor partnerke nije tako osobna i slobodna stvar da bi smio zasjeniti svjedočku ulogu vjernika u svijetu.

Za patrijarhe, koji su se poženili djevojkama iz svoga roda, kaže Tobit da su bili blagoslovljeni u svojoj djeci. Sama djeca, brojna i zdrava, Božji su blagoslov obitelji. To se vidi iz Ps 128 u kojem molitelj blagoslova bogobojaznog domaćina, njegovu suprugu naziva plodnom lozom u odajama kuće, a sinove maslinama oko obiteljskog stola. "Dobiti zemlju u nasljedstvo" ili "baštiniti zemlju u koju Bog vo-di svoj narod" izraz je iz putovanja patrijarha u Kanaan (Post 15,7-8; 22,17) i prolaza Izraelaca kroz pustinju u obećanu zemlju (Pnz 4,22). Četvrta zapovijed, koja uređuje vladanje odrasle djece prema nemoćnim roditeljima i drugim ostarjelim članovima zajednice, obećaje: "...da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji koju ti daje Jahve, Bog tvoj" (Izl 20,12; Pnz 5,16). Psalmi ističu da bilo koju zemlju baštine oni koje Bog blagoslova i koji su krotki (Ps 37,9.11.22). Zbiljski uspjeh i zajedničku sreću u posjedovanju zemaljskih dobara ovaj starozavjetni vjernik veže uz održavanje Božjeg zakona. Jedna od odredaba tog zakona za sljedbenike monoteističkog jahvizma jest ući u brak s osobom iste vjere, koja je u ono doba bila ujedno osoba iz istog naroda.

Tobiju je na put pratio Rafael (= Bog liječi) koji će se na kraju objaviti kao anđeo Božji. Kad su se približili Ekbatani, Rafael je počeo mladića spremati za brak sa Sarom. Na Tobijin strah da bi mogao proći kao i sedam prijašnjih mladića i tako od žalosti prije reda poslati u grob roditelja koji imaju samo njega, anđeo odgovara:

"Ne sjećaš se kako ti je otac naredio da uzmeš za ženu samo onu koja pripada tvome rodu? Zato me poslušaj, brate: ona će biti tvoja žena, a ti se ne osvrći na demona... Ne boj se: ona ti je bila dosuđena oduvijek, ti ćeš je spasiti; ona će poći s tobom i mislim da ćeš s njom imati poroda. Kad je Tobija čuo sve to, odmah mu ona omilje, i njegova se duša privinu uz njezinu" (6, 16.18).

Suputnik pobija mladića njegovim dokazom: razborita ljubav prema roditeljima traži doduše izbjegavanje nepotrebnih životnih opasnosti, ali i odabiranje partnerke iz vlastitog roda, makar i uz izvjesne opasnosti. Izostavili smo dio teksta u kojem anđeo daje uputu za tjeranje demona od djevojke pomoću lijeka koji su nabavili na putu. I uz obećanu učinkovitost lijeka, Tobija se trebao izložiti izazovu muževnog sazrijevanja u odabiru zaručnice i kod prvih koraka zajedničkog životnog hoda. Za "ona ti je bila dosuđena oduvijek" stoji u grčkom tekstu "*soi gar estin memerismene pro tou aionos* - tebi je naime određena u dio prije vijeka". To izriče vjeru u Božju providnost o konkretnim bračnim parovima i obiteljima. U Post 20,50-51 Rebekina braća govore Abrahamovu sluzi koji prosi Rebeku za suprugu Izaku da to dolazi od Boga i pristaju. Rabini su običavali govoriti: "Svakom mužu biva odabrana supruga (na nebu) prema njegovim

zaslugama".¹⁶ Ovdje se ne radi o grčkoj sudbini, nego o Božjem milosnom izboru odgovarajuće supruge određenom mužu. U "dodjeljivanju supruge u dio" vidi se i materijalna vrijednost koja s partnerkom ulazi u kuću. Ona je do udaje radila na obiteljskom imanju roditelja, a udajom prelazi na izgrađivanje nove kuće. Tu je pravni korijen Jakovljeva služenja za Leu i Rahelu kod Labana ili tzv. dara za djevojku, koji se zvao *mohar*. Ovo služenje ili darivanje novca obitelji djevojke, prema ondašnjem shvaćanju, nikako nije značilo kupovanje žene.¹⁷

Tobija će svoju zaručnicu "spasiti". Misli se od nevolja koje je pretrpjela prilikom dosadašnjih pokušaja udaje. Anđeo najavljuje svojim transcendentnim znanjem da će djevojka slobodno i spremno poći za mladića zato što je to Božji plan za njih dvoje. Tobija na to počinje voljeti djevojku koju još nije osobno vidio. Ovdje sveti pisac računa s erotskom privlačnošću partnera kao sastavnim elementom trajnog braka. Tobija se svojom ljubavlju prema Sari postavlja za protivnika demonu i time postaje sposoban za djelovanje, koje će ga dovesti do ispunjena Božjeg plana o njima dvoma. Ljubav koja se rodila dovest će do nove obitelji unutar naroda Božjega i bit će učvršćena Božjim planom spasenja.¹⁸

MOLITVA MLADENACA I ZA MLADENCE

Putnici su nastavili ulazak u Ekbatanu, došli u Raguelov dom, dočekala ih Sara s roditeljima i priređena je svečana večera.

Tobija je od svog pratioca tražio da nastupi kao prijatelj zaručnika te od roditelja zaprosi Saru. Sklopljen je ženidbeni ugovor. Raguel je po tome službeno stavio Sarinu ruku u Tobijinu predajući je u brak "prema zakonu Mojsijevu" i zazivajući Božji blagoslov nad mladence. Poslije večere Edna je dala urediti novu spavaću sobu za zaručnike, prvo uvela Saru i - vidjevši je zaplakanu od straha da se opet ne dogodi nesreća - rekla joj:

"Budi hrabra, kćerko: Gospodar neba i zemlje neka te nagradi milošću za tvoju bol. Budi hrabra, kćerko!" (7,17).

Ovo je molitva i blagoslov majke kćeri koja slobodno ulazi u bračno zajedništvo, a obje su svjesne da pri tome postoje ne male mogućnosti nepoželjnog razvoja događaja. Raguel je svjestan opasnosti za mladića, ali je postupio po Mojsijevim odredbama o braku vjernika. Edna svojim blagoslovom i molitvom izručuje mladence Božjoj zaštiti: "Pouzdanjem u Boga svladavaju Raguel, Edna i Sara svoj strah i brigu."¹⁹

¹⁶ Usp. Fr. Zimmermann, op. cit., 85.

¹⁷ Usp. W. Plautz, *Die Form der Eheschliessung im Alten Testament*, ZAW 1964, str. 298-318.

¹⁸ Usp. P. Deselaers, op. cit., 114-116.

¹⁹ H. Gross, *Tobit, Judit*, Echter Bibel, Würzburg 1987, str. 36.

Sarini roditelji dopratili su mladence u njihovu sobu i ostavili ih same izručivši ih Božjoj providnosti. Kako se Tobija na putu naučio slušati savjete Božjeg glasnika, postupio je po savjetu Rafaela: spalio srce i jetru od specijalne ribe ulovljene tokom putovanja i tamjanom okadio Sarinu sobu. Srce je smatrano središtem čovjekove volje a jetra sjedištem požuda. Pučka medicina onog vremena smatrala je ljekovitima unutarnje organe nekih riba. Tobija time upotrebljava prirodna sredstva za postizanje zdravlja uz pratnju vjerničkog pouzdanja u Boga kao glavnog liječnika pojedinca i cijelog naroda Božjega.²⁰ Upravo o vjerničkoj uporabi naravnih sredstava za ozdravljenje kaže Deselaers: "U knjizi o Tobiji uzalud tražimo nadnaravno čudesno ozdravljenje. Tu se više koriste prirodne supstancije za ozdravljenje, makar one pogođenima dotada bile nepoznate. Znanje o mogućnosti ozdravljenja biva prošireno, medicinske mogućnosti se povećavaju. Anđeo daje poticaje na to. Ovdje se pokazuje srodnost sa starinskom mudrošću prema kojoj čovjek treba primijeniti sve što može spoznati te što služi ovladavanju životom i pozitivnom oblikovanju života. To vrijedi i onda kad takva iskustva i takve spoznaje nisu židovskog porijekla. Medicinskim izrazom *therapeuein* (iscijeliti, ozdraviti) trijezno se pokazuje da simptomi bolesti mogu biti odstranjeni lijekovima. Time se pokazuje da Bog hoće medicinu kao neotklonjivu pomoć za čovjeka. Ozdravljenje Tobita i Sare odvija se po sredstvima koja su medicinski provjerljiva, makar se upotrebljavaju izvjesni oblici egzorcizma koji nisu židovskog porijekla."²¹ Demon biva prirodnim lijekovima i molitvom otjeran od Sare, pa bježi "u Gornji Egipat" kao područje na kraj nastanjenog svijeta, gdje počinje pustinja. Tamo ga anđeo Božji okiva. Ovim podatkom sveti pisac želi svoje povijesne čitaoce (i nas danas) osloboditi pretjeranog straha od zlih duhova. Oni nisu moćniji od Božjih glasnika i nemaju apsolutni utjecaj na ljudsku sreću u obiteljskom životu. Demon ne podnosi miris spasenja koje nastupa kadgod i gdje god ljudi prihvaćaju Božji plan o sebi i o drugima.²²

U molitvi koja slijedi vidi se vjera mladenaca o vjerničkom braku i obitelji. Vrijedno je da pogledamo cjelovit tekst:

4 *Kako su se zatvorili u sobu, Tobija ustade s postelje i reče:*

"Ustaj, sestro, molimo se da nam se Bog smiluje!"

5 *Onda Tobija poče moliti:*

"Blagoslovljen da si, Bože naših otaca,

blagoslovljeno sveto i slavno ime tvoje u sve vjeko!

Blagoslivljala te nebesa i sva tvoja stvorenja

u sve vjeko!

²⁰ Usp. P. Deselaers, *Jahwe - der Arzt seines Volkes. Das Buch Tobit als Beispiel biblischer Heilslehre*, Geist und Leben 55 (1982), str. 294-303.

²¹ P. Deselaers, art. cit., str. 299.

²² Usp. P. Deselaers: *Das Buch Tobit*, str. 129-130.

6 Ti si stvorio Adama i dao mu pomoćnicu Evu:
od njih je proizašao ljudski rod.

Ti si rekao: 'Nije dobro da čovjek bude sam;
načinimo mu pomoćnicu sličnu njemu.'

7 Gospodine, ne uzimam zbog pohote ovu svoju sestru, nego
po istini.

Smiluj mi se i učini da s njom doživim starost."

8 I zajedno rekoše: "Amen, amen."

I zaspāše oboje te noći.

Ova molitva literarno je uklopljena u odlomak 8,1-8 koji počinje dovođenjem Tobije k Sari u zaručničku sobu i završava napomenom o prvoj bračnoj noći mladenaca. Tobija od milja oslovljava svoju ženu sa "sestro", kao zaručnik iz Pjesme nad pjesmama (4,9.10.12; 5,1.2). Sama molitva na početku iznosi trostruki blagoslov Bogu (r. 5), zatim postavlja doktrinalni temelj za prošnju (r. 6-7a) i napokon prosi Božju pomoć za sretan i dug bračni život (7b-8). Ona je puna psalamskih formula, a po književnoj vrsti srodna je s drugim staro-zavjetnim molitvama.²³ Blagoslov Bogu specifični je izraz židov-ske molitve. To je radosni usklik priznavanja Božjih dobročinstava i moliteljeve ovisnosti o Stvoritelju. Tobija ovdje oslovljava Boga s "Bože naših otaca". Time molitelj sebe i Saru svrstava u svoj narod kojemu na čelu stoje patrijarsi kao štovatelji i putnici Boga jedinoga. Patrijarsi su se u Boga uzdali i bivali zaštićeni u životnim opasno-stima. Ovakvo oslovljavanje "naglašava da Božje obećanje ima u vidu konkretne naslovnike u povijesti. To pokazuje kako se Tobija u molitvi oslanja na Božja obećanja. Drugi vid takvog oslovljavanja Boga jest da izraelski narod pred Jahvom sačinjava povezanu zajednicu (Einheit) - također mimo vremenskih razmaka. Iz takve povezanosti mogu nastajati hrabrost i pouzdanje. Time što Tobija ispunjava propis o ženidbi unutar vlastitog plemena, izričito se svrstava u izraelski narod".²⁴ Uz blagoslov Bogu otaca zato što je ispunjavao svoja obećanja u povijesti naroda, Tobija dalje kliče blagoslov Božjem imenu koje je izraz Božje unutarnje biti: onaj koji jest tu, onaj koji će i dalje biti tu (usp. *ehjeh ašer ehjeh* - Izl 3,14). On, nadalje, priziva svod nebeski i Božja djela u prirodi da blagoslivljaju Stvoritelja. Pluralni oblik *ouranoi* (nebesa) dolazi od hebrejske podloge *šamaim* pa se vidi da pisac računa s čitaocima židovske kulture, makar im pisao grčki.

U doktrinalnoj podlozi za prošnju molitelj podsjeća na stvaranje prvog ljudskog para, kojeg tzv. drugi izvještaj o stvaranju naziva Adamom i Evom, što znači da je Knjiga postanka bila čitana među

²³ Za oblik i sadržaj starozavjetnih molitava usp. H. Graf Reventlow, *Gebet im Alten Testament*, Stuttgart 1986; C. Di Sante, *La preghiera di Israele alle origini della liturgia cristiana*, Roma 1985.

²⁴ P. Deselaers, *Das Buch Tobit. Studien zu seiner Entstehung, Komposition und Theologie*, Göttingen 1982, str. 150, bilj. 216.

Židovima kad je nastajala Tobijina. "Pomoćnica" je Eva kao slična i različita od muža. Dopunjava Adama u njegovoj usmjerenosti na drugu osobu uz koju u braku prijanja kao uz svoje tijelo. U pozivanju da je od prvog para proizašao ljudski rod molitelj prepričava Post i uvjerenje svojih sunarodnjaka. On ne zna za ljude koji ne bi bili potomci Adama i Eve. U r. 6b naveden je izravan citat Post 2,18 kao temelj braka i obitelji po Božjem planu. Za ovog nadahnutog pisca brak i obitelj ustanovio je Bog kad je muškarca i ženu stvorio takve da jedno drugo dopunjavaju i trajno pomažu.

Tobija u proznom dijelu svoje molitve ističe da Saru ne uzima iz pohote nego po istini. On želi Božji plan o braku ostvarivati unutar naroda kojemu pripada. Istina na koju on misli je Božja riječ povjerenja Izraelu, posebno odredba o braku među pripadnicima vjerničkog naroda koji će jedno drugo i svoju djecu u vjeri podržavati. "Smiluj mi se" nije molba za oprostjenje grijeha, nego vapaj za naklonost Boga saveznika. Doživotna ustrajnost u braku i dug zajednički život bit će za njih vidljivi znak tog smilovanja. Sara potvrđuje muževu molitvu dvostrukim liturgijskim usklikom: "Amen, amen!" To je formula prihvaćanja, pridruživanja, potvrđivanja. Ovakvim završetkom molitelji pokazuju "da nastoje događaj obuhvatiti s dubinske strane te se tako otvoriti za Božje milosrdno i spasonosno djelovanje kojemu je prema r. 3 temelj postavio Rafael, a njima je to još skriveno".²⁵

Raguel je za svaki slučaj te večeri dao iskopati svjež grob: ako i ovaj zaručnik njegove kćeri bude nađen mrtav, zakopat će ga tiho i brzo, prije nego se nova nesreća njegove obitelji razglasi u susjedstvu. Ujutro je poslao sluškinju u sobu mladenaca. Ona je ustanovila da su oboje živi i da spavaju zdravim snom. Raguel je na to izrekao ushićenu blagoslovnu molitvu Bogu:

*15 "Blagoslovljen da si, Bože,
svakim blagoslovom čistim i svetim.
Blagoslivljali te sveti tvoji i sva stvorenja tvoja!*

*Svi anđeli i svi izabranici tvoji
blagoslivljali te u sve vijeke!*

*16 Blagoslovljen jer si me razveselio
i jer se nije dogodilo čega se bojah,
nego si nam iskazao svoje bogato milosrđe.*

*17 Blagoslovljen jer si se smilovao
ovoj djeci što su jedina.*

*Izlij na njih svoje milosrđe, Gospode,
podari im da završe život u zdravlju,
sa srećom i milosrđem" (8,15-17).*

²⁵ P. Deselaers, op. cit., str. 152.

Uvod u ovu molitvu hrvatski su prevodioci prerekli s "Raguel se nato zahvali Bogu". U grčkom tekstu stoji *eulogese* što doslovno znači "blagoslovi". Ovo je židovska blagoslovna molitva Bogu zato što je iskazao milosrđe mladencima i njihovim roditeljima, otklonivši opasnost od mladoženje kojoj su podlegli prijašnji mladići za koje se Sara pokušala udati. Sara i Tobija su jedina djeca svojih roditelja (1,9; 3,15; 6,15), a preko njih se treba prenositi vjerska tradicija i umnožiti narod Božji. Zato Raguel zahvalno blagoslivlje Boga i moli za njih oboje zdravlje i sreću u zajedničkom životu. U prosnom dijelu svoga blagoslova Bogu koji spašava i daje zdravlje Raguel zove Boga Gospodom (grčki *despota*). Time ističe Božju suverenost i Bogu "povjerava ispunjenje onoga što prosi".²⁶

Rafael nakon ove molitve zapovijeda slugama da zatrpaju grob koji su po njegovu nalogu iskopali za Tobiju, kako bi u slučaju još jedne smrti mladoženje obiteljska tragedija bila manje razglašena. Zatim Tobija šalje Rafaela u Rages po obiteljski novac, a on ostaje sa Sarom kod njezinih roditelja. Ubrzo se Rafael vratio s novcem i s obiteljskim prijateljem Gabaelom i počela je svadbena svečanost koja je trajala dva tjedna. Na početku te svečanosti "*Tobija blagoslovi svoju ženu*" (9,6). Prema drugim rukopisima Gabael blagoslivlje oboje mladenaca pri dolasku u Raguelovu kuću. Neki prevodioci grčki izraz *eulogesen* (doslovno "blagoslovi") u 9,6 prevode s "pohvali" (Deselaers 1982. i 1990, Stummer²⁷). Valja, međutim, zadržati s hrvatskim prijevodom "blagoslovi" u smislu starozavjetnog glagola *barak* i pridjeva *baruk*. Tako patrijarsi blagoslivlju svoje sinove želeći i proseći im od Boga dobra materijalna i duhovna (usp. Post 49,25-26). Proročica Debora kliče: "Blagoslovljena među ženama bila Jaela, žena Hebera Kenijca, među ženama šatora nek je slavljena" (Suci 5,25). Blagoslov je ovdje zahvalnost jednoj ženi za učinjeno herojsko djelo oslobađanja Izraelaca od stranog vojskovođe pa taj blagoslov znači iskazivanje poštovanja i čašćenje. Slično veliki svećenik Jojakim blagoslivlja Juditu nakon što je odrubila glavu Holofernu (Jdt 15,9-10). U knjizi o Ruti Boaz pozdravlja svoje žeteoce s "Jahve bio s vama", a oni mu odgovaraju "Jahve te blagoslovio!" (2,4). Strankinji Ruti koja je svoju svekrvu slijedila pri povratku u domovinu Boaz govori: "Neka ti Jahve plati sve što si učinila, i neka ti udijeli pravu nagradu Jahve, Bog Izraelov!" (2,12). Prilikom Boazova vjenčanja s Rutom Betlehemci zazivaju nad njih Božji blagoslov moleći da "žena koja ulazi u dom tvoj bude kao Rahela i Lea, koje su obje podigle kuću Izraelovu" (4,11). Kad Ruta Boazu rodi Obeda, budućeg djeda kralja Davida, susjede

²⁶ P. Deselaers, *Das Buch Tobit. Studien zu seiner Entstehung*, str. 160, bilj. 245.

²⁷ Fr. Stummer, *Das Buch Tobit*, Würzburg, Echter Bibel 1954, str. 25: "Und Tobias pries sein Weib". Svjestan tekstualne varijante prema kojoj Gabael blagosliva Tobiju i njegovu ženu, autor kaže: "Takav tekst bio bi bliži kontekstu, ali banalniji. Međutim nije daleko ni to da Tobija hvali svoju mladu bračnu sreću gostu koji je prijatelj njegova oca. Vatikanski tekst predstavlja varijantu koja je teža zato što je udaljenija i stoga je treba prihvatiti."

govore staroj Noemi: "Bagoslovljen bio Jahve, koji ti danas nije uskratio skrbnika! I prodičio njegovo ime u Izraelu! On će biti tvoja utjeha i potpora i potpora starosti tvojoj" (4,14-15). Zato je Tobijin blagoslov Sari bio želja i molitva da bude sretna u braku i obitelji, da rađa i odgaja zdravu djecu, da bude poput velikih žena, supruga i majki u Izraelu. Takav "blagoslov" uključivao je i javno očitovanje spremnosti da svoju ženu poštuje te da joj omogućuje sve što spada na muža i poglavara religiozne obitelji.

SARINI RODITELJI PRIHVAĆAJU ZETA I TOBIJINI SNAHU

U vremenu nastajanja Svetog pisma obitelj se uzdržavala radom na vlastitom imanju, a mladeni nisu imali kuda "odseliti" u novi stan i samostalno živjeti. U jednoj obitelji uz stare i često nemoćne roditelje živjeli su njihovi oženjeni sinovi sa svojom djecom i slugama. Zato je bilo presudno da prilikom odabiranja partnera za brak mladi računaju sa suglasnošću roditelja i ostalih ukućana. Roditelji su morali biti spremni da prime i zavole odabranicu svoga sina ili odabranika svoje kćeri. Dakako da je u takvim okolnostima nezamisliva ženidba i udaja bez savjetovanja s roditeljima i bez njihova blagoslova za izbor partnera. Od roditelja se s pravom očekivalo da zeta ili snahu prihvate kao svoje dijete, a dvije obitelji tom ženidbom postaju trajno i duboko povezane. Sarini i Tobijini roditelji izvršili su svoju ulogu, nužnu za bračnu i obiteljsku sreću mladog para. "Za razliku od loših obitelji Jakova, Davida i drugih, Tob je jedna od starozavjetnih knjiga koja prikazuje obitelj što živi brak primjerno, sa svim bogatstvom ljubavi, vjernosti, plodnosti i odgoja djece, a sve to izlazi iz izvornog Božjeg plana."²⁸

Raguel je uspio namoliti Tobiju da pir slavi dva tjedna te ponudio da pošalje slugu koji će njegovim roditeljima javiti u Ninivu da razlog kašnjenja nije bolest ili neka nezgoda na putu nego sretna ženidba. Tobija je to odbio znajući da postoje obaveze u životu koje je svatko morao osobno obaviti. Njegovu prisutnost uz slijepog oca i rastuženu majku ništa ne može zamijeniti. Raguel je pristao, dao mladencima polovicu imutka, slugu, stoku i novac te ih za oproštaj blagoslovio:

"Djeco moja, Bog nebeski nek vam udijeli sreću još prije nego što umrem" (10,11).

Ovim on prihvaća zeta za sina, izravnava ga u svojoj ljubavi i brizi sa svojom kćerkom jedinicom. Zatim govori Sari:

"Poštuj sivekra i svekrvu: oni su ti sada roditelji. I da čujem samo dobre vijesti o tebi" (r. 12).

Traži od nje da prihvati muževe roditelje s ljubavlju kao svoje roditelje. Pri tome se služi izrazom "poštuj" kojim je u Izl 20,12 i Pnz

²⁸ S. Cipriani, *Matrimonio*, Nuovo dizionario di teologia biblica, str. 916-930, citat str. 920.

5,16 formulirana zapovijed o odnosu djece prema roditeljima.²⁹ U slijedećem podnaslovu time ćemo se pobliže baviti. "Oproštaj se razvio u religiozni obred kojemu je središte blagoslov roditelja mladencima. Najprije otac daje oboma blagoslov za putovanje zazivajući milosrđe Božje za putovanje koje predstoji i moleći im blagoslov u djeci. Djeca naime sačinjavaju krunu istinski sretnog obiteljskog života. Raguel želi još prije svoje smrti gledati tu sreću mladog bračnog para. Zatim slijede opomene roditelja mladim partnerima u braku. Otac se obraća kćeri i naglašava joj kao glavnu dužnost poštovanje prema svekru i svekri koje treba gledati kao svoje vlastite roditelje. Takvo nesebično odricanje roditelja od vlastite kćeri olakšava njihovoj kćeri udaju i uživljanje u novu obitelj. Ta osobna žrtva roditelja izlazi iz dubokog religioznog gledanja na brak i obitelj. Kad bi ova opomena uvijek bila obdržavana, bili bi izbjegnuti mnogi sukobi u obiteljima."³⁰

Otac se prilikom oprostaja obraća kćeri tražeći da o njoj ubuduće prima samo dobre riječi. Time je podsjeća da ona kao osoba ima pogrešaka, pa se u novoj obitelji treba truditi oko dobrih odnosa prema muževim roditeljima i ukućanima. Edna se obraća zetu pri oprostaju:

"Ljubljeni brate moj, nek ti Gospodar neba dade sretan povratak, a meni neka udijeli milost da vidim djecu koju ćeš imati s mojom Sarom, da osjetim radost pred Gospodom. Evo, predajem ti kćer svoju na čuvanje: ne žalosti je" (10,13).

Neki rukopisi ovdje imaju dodatni tekst u kojem Edna nastavlja: "Odsada pa nadalje ja sam ti majka, a Sara ti je sestra. Neka nas sve prati sreća kroz sve dane našeg života."³¹ Svakako je očito iz konteksta da Edna prihvaća muža svoje kćeri kao svoga sina, iako ga naziva "bratom" u smislu pripadanja istom savezničkom narodu Božjem. Znajući za Sarinu osjetljivost i preboljene duhovne rane, moli ga da ne bude grub prema njoj. Njih dvoje u braku će biti prvi bližnji jedno drugome i u tom smislu brat i sestra koji se mogu i trebaju požrtvorno pomagati.

Oprostivši se u Ekbatani od punca i punice, Tobija je sa ženom i njezinom pratnjom (bile su joj dodijeljene sluškinje iz roditeljskog doma) krenuo u Ninivu. Kad su se približili, na Rafaelov prijedlog pošao je Tobija nešto brže da priredi kuću i izliječi oca od sljepila. Prva je Ana ugledala sina kako se vraća pa obavijestila slijepog muža.

²⁹ Za starozavjetni kontekst i značenje četvrte zapovijedi usp. M. Zovkić *Starozavjetni i novozavjetni sadržaj četvrte zapovijedi*, BS 1976, str. 26-42. M. Vugdelija: *Zapovijedi: Putokaz autentičnog življenja i danas?!*, Makarska 1989, str. 85-97. H. Schuengel-Strautmann, *Il comandamento biblico sui genitori*, Parola, spirito e vita 14 (Bologna 1986), str. 43-58.

³⁰ H. Bueckers, *Das Buch Tobias*, Verlag Herder, Freiburg 1953, str. 230-231.

³¹ Takvu varijantu prihvaća S. Virgulin, op. cit., 120. Zatim *The Catholic study Bible*, New York 1990, str. 515.

Tobija je izliječio oca lijekom od ribe koji je sačuvao na anđelov savjet. Ozdravljenik je radostan pošao pred gradska vrata dočekati i pozdraviti snahu:

"Dobro došla, kćeri moja! Blagoslovljen Bog koji te doveo k nama! I neka su ti blagoslovljeni otac i majka!" (11,17).

Druge varijante dodaju ovdje: "Neka je blagoslovljen moj sin Tobija i budi blagoslovljena ti, kćeri. Uđi s blagoslovom i radošću u kuću koja će odsada biti i tvoja; uđi, kćeri!" Iz ove tople dobrodošlice Tobita koji je po iskustvu patnje blizak Sari izbija najprije prihvaćanje snahe za kćer: partnerka koju je njegov sin odabrao u skladu s odgojem u roditeljskoj kući odsada postaje sastavni i punopravni član obitelji. Tobit vjeruje da je Bog Saru doveo u njegovu obitelj. To je uvjerenje da Bog u svojoj providnosti omogućuje da partneri jedno drugo zavole, odaberu i stupe u brak. Za njega je brak i obitelj sveta Božja ustanova. Blagoslov Sarinim roditeljima upućen je stoga što su se odrekli svoje odrasle kćeri i prepustili je da slobodno uđe u Tobitovu obitelj.

BRIGA ZA NEMOĆNE RODITELJE I VJERSKI ODGOJ DJECE U DIJASPORI

Kad se Tobit razbolio, slutio je da mu se približava smrt. Zato je odlučio poslati sina u Rages Medijski po novac koji je tamo ostavio na čuvanje, dok je bio državni činovnik. Tom prilikom otac daje sinu upute koje su njegova duhovna oporuka. Odmah na početku kaže (4,3-4):

3 Sine, kada umrem, pristojno me pokopaj. Poštuj svoju majku, ne ostavljaj je svega svog života, čini sve što će joj biti milo, i nemoj je žalostiti. 4 Sjeti se, sine, da se ona suočila s mnogim opasnostima dok si joj bio u krilu. A kada umre, sahrani je pokraj mene u istome grobu.

Pokop ljudskog tijela nakon fizičke smrti spada na iskazivanje doličnog poštovanja prema pokojniku. Svjestan svoga ljudskog i vjerničkog dostojanstva Tobit traži od sina pristojan ukop, što znači polaganje tijela u obiteljsku grobnicu. Riječima četvrte Božje zapovijedi Tobit traži od sina da biblijski poštuje svoju majku napominjući opasnosti trudnoće. U 14,10 on će ponovno, neposredno pred smrt, zatražiti od sina da majku ukopa uz njega. Pokop pokojnika prvenstveno je dužnost muškaraca u izraelskom društvu onog vremena pa i u obitelji. Slično je i davanje materijalne pomoći siromasima od obiteljskog imanja prvenstveno dužnost poglavara obitelji.

Tobija dobiva od oca nalog da iskazuje zahvalnost majci, koja mu je darovala život, na četiri načina:

- poštuj majku;
- ne ostavljaj je svega svoga života;

- čini sve što će joj biti milo;
- nemoj je žalostiti.

Osnovno je poštivanje. U hebrejskom izvorniku četvrte zapovijedi, kao i ostalih, upotrijebljen je glagolski oblik (*kabbed*) koji se odnosi na odraslog muškarca. Za vršenje odredaba saveza u savezničkom narodu Božjem prvenstveno su zaduženi domaćini, muškarci kao poglavari obitelji. Tako se i četvrta zapovijed prvenstveno odnosi na odraslu djecu nemoćnih roditelja koji više nisu sposobni vlastitim radom na obiteljskom imanju pribavljati sredstva potrebna za doličan život. Pod "poštovanjem" ne "treba prvenstveno misliti nešto intelektualno ili duhovno, nego treba prije svega gledati konkretnu situaciju starih Izraelaca. U svakoj obiteljskoj grupi ili zadrugi živjelo je zajedno više osoba, 20 do 60 a možda i više. Nije postojala javna vlast koja bi se brinula za one koji više ne rade i ne mogu se brinuti sami za sebe. Izolirana osoba nije sposobna živjeti. Što se onda događa roditeljima koji ostare ili se razbole? Oblik riječi 'poštivati' koji je ovdje upotrijebljen doslovno znači 'postupati ozbiljno, raditi stabilno', priznavati svakom položaj koji mu pripada u društvu. Stoga 'poštivati' neku osobu prema ovakvom biblijskom poimanju nema ništa s lijepim riječima, nego traži praktično ponašanje. Roditeljima treba davati mjesto koje im pripada u obitelji i društvu. Otac i majka imaju odlučujući položaj u obitelji, jer prenose život koji je apsolutno vrhunsko dobro. Stoga ih djeca ne smiju poštivati dobrim riječima nego djelima. To u vremenu kad nije bilo nikakvih starosnih mirovina prije svega znači da djeca trebaju uzdržavati svoje roditelje i brinuti se za njih, kad ostare ili se razbole pa ne mogu više raditi za obitelj. Upravo zato bivaju navedeni otac i majka: oboje su prenijeli život, oboje trebaju biti poštivani stavom koji prelazi u vrlo konkretne akcije i ponašanja".³² U starozavjetnoj formulaciji ove zapovijedi stoje dva obećanja: "...da dugo živiš i da ti bude dobro na zemlji koju ti Jahve, Bog tvoj, daje" (Pnz 5,16 - u Izl 20,12: "... da imadneš dug život na zemlji koji ti da Jahve, Bog tvoj"; formulacija iz Pnz uključuje iskustvo sužanjstva). Vršenjem ove zapovijedi odrasli muškarci djelotvorno osiguravaju mirnu starost svojim nemoćnim roditeljima, stvaraju temelj da Bog blagoslovi njihovu vlastitu budućnost, poticajno utječu na vlastitu djecu koja će se pobrinuti za njih kad ostare. Time utječu i na budućnost cijelog naroda pomažući da stari i nemoćni članovi ne budu prepušteni očaju i usamljenosti.

Već smo vidjeli kako Raguel svojoj kćeri pred polazak iz roditeljskog doma u muževu obitelj zapovijeda: "Poštuj svekra i svekrvu: oni su ti sada roditelji" (10,12). Isti izraz kao u četvrtoj zapovijedi treba razumjeti u ozračju starozavjetne odredbe o brizi odrasle djece za nemoćne roditelje. Snaha treba prihvatiti muževe roditelje kao svoje. Odredbe da Tobija ne smije staru majku napuštati

³² H. Schuengel-Stratmann, art. cit., str. 49-50.

niti je žalostiti te da treba činiti sve što je njoj milo predstavljaju paralelizam osnovnoj odredbi: "Poštuj svoju majku!" Sve to treba činiti i snaha Sara svojoj svekrvi Ani i svekru Tobitu.

Posljednje, 14. poglavlje Knjige o Tobiji pogovor je cijelom djelu s naglaskom da se isplati biti pravedan i davati milostinju, makar pobožni ljudi trpjeli bolesti i nepravde. To poglavlje je plod dorada različitih autora, što se između ostaloga vidi i po tome da u r. 3 uz "dozva k sebi sina, i sinove sina svoga" u nekim rukopisima stoji da ih je bilo sedam, a to je biblijski broj punine. Pred smrt Tobit govori (14, 3-11):

3b Sinko, uzmi djecu svoju: evo, ostarilo sam i već sam blizu da se odijelim od života.

4 Preseli se u Mediju, jer znam da će se sve dogoditi s Ninivom što je o njoj nagovijestio prorok Jona...

9 Ti pak drži zakon i zapovijedi, budi milosrdan i pravedan da ti bude dobro. Časno me pokopaj, a uza me pokopaj majku svoju. Poslije toga ne ostani više nijednoga dana u Ninivi...

11 Dakle, sinovi moji, vidite kakvu snagu ima milostinja i kako pravda spasava.

Pobožni starac dobiva na samrti dar proroštva kojim se služi na dobro svoje obitelji i naroda. Najava pada Ninive izraz je vjere da je Bog prisutan u povijesti naroda i pojedinaca, makar onog časa kad se obiteljska i nacionalna nesreća događa ljudi ne vide smisao. U dijelu teksta koji smo izostavili (r. 6) Tobit najavljuje obraćenje pogana među kojima silom borave raspršeni Izraelci. Isti Bog nudi spasenje i svom raspršenom narodu i poganskim narodima koji su spremni na obraćenje. Savjet Tobiji i njegovim sinovima da što prije presele iz Babilonije u Mediju na liniji je starozavjetne nauke o povlačenju vjernika iz kraja kojemu Bog sprema kaznu. Slično Lot bježi iz Sodome (Post 19), a Jeremija savjetuje izraelskim sužnjima da izađu iz Babilona kad nastupi vrijeme Božjeg gnjeva nad pustošiteljima (Jr 51,45-50).

Zakonom, milosrđem i pravdom Tobit je bio odgojen od svoje bake Deборе (1,8). Tako je s Anom odgajao Tobiju i tako traži na samrti da on sa Sarom odgaja svoje sinove. Pod Zakonom se ovdje misli Tora ili Mojsijevo petoknjižje koje je u vremenu pisanja Tob bilo čitano po sinagogama domovine i dijaspore. Kako Tobit spominje proroke, u Zakon ili riječ Božju u širem smislu spadaju i ostali sveti spisi.

"Milosrđe" (*eleemosyne*) nije samo milostinja nego i milosrđe, solidarnost prema sunarodnjacima, na koju je Tobit potaknuo sina prilikom polaska u Rages (usp. 4,7-11. 16-17). Takvu solidarnost prakticirao je Tobit osobno, a u nju spada i ukapanje mrtvih sunarodnjaka. Sada traži od sina da pred svojom djecom istu solidarnost prakticira i u tome ih odgaja.

"Pravednost" (*dikaiošyne*) je spomenuta u 1,3 gdje Tobit počinje pripovijedati svoj životni hod i ovdje gdje ga završava. Hebrejska podloga ovoj grčkoj riječi je *cedaqaḥ* što znači otvorenost prema Bogu u svim životnim situacijama, u zdravlju i bolesti, u sreći i nesreći, u obilju i oskudici. Takvu pravednost Tobit je pred Tobijom prakticirao. Sada od njega traži da takvim primjerom života nastavi odgajati svoje sinove.

Feministički čitači ovih tekstova kao da žale što jedino očevi dobivaju zadatak i nadležnost odgajati sinove (kćeri se ne spominju, ne stoga što ih nije bilo, nego što su muškarci dužni prenositi novoj generaciji religijsku, obiteljsku i nacionalnu baštinu): "Odgajati djecu u Zakonu i ispravnom načinu življenja prvenstveno je muška dužnost prema Knjizi o Tobitu. Smatrajući da će brzo umrijeti, Tobit poziva sina i poučava ga obdržavanju zapovijedi, o važnosti karitativnog pomaganja, o ispravnom sklapanju braka i dobrom ponašanju (4,5-12). Nešto od toga ponavlja u svojoj drugoj oporuci (14. poglavlje). Međutim, ovdje nalazimo još jedan zaokret u patrijarhalnoj strukturi. Prema 1,8 baka ga je poučavala Zakonu zato što mu je umro otac. U tom usputnom podatku pisac informira čitaoce da su žene očito poznavale Zakon i da su u slučaju pomanjkanja muškog rođaka obavljale vjersku pouku. Kako i do koje mjere su žene naučile Zakon, nije jasno. Nema podataka da li su Ana, Sara ili Edna poznavale Zakon."³³ Dobro je čitati svete knjige Židova i kršćana iz konteksta problematike koju vjernici danas proživljavaju u obitelji i društvu, ali se ne smiju smetnuti s uma povijesne prilike i prvi povijesni čitaoci kojima su namijenjene pojedine svete knjige. Da je autor Knjige o Tobiji o problemima i pravima žena govorio na način kako danas govorimo i slušamo, ne bi naišao na razumijevanje ni odobrenje kod svojih povijesnih čitalaca.

Spomenimo na kraju da je Tobija, očito u suradnji sa Sarom i djecom, časno sahranio oca i majku u Ninivi a zatim "sa ženom i sinovima krenu u Ekbatanu, k svome tastu Raguelu" (14,11b-12). Tada su Raguel i Edna imali priliku da im se ostvari želja izrečena u 10,10-13 prilikom odseljenja Sare u muževu obitelji: vidjeli su svoje unuke te svojim iskustvom nastavili pomagati u obiteljskom odgoju i vjerskom životu. Sara i Tobija nastavljaju živjeti u dijaspori, a tu će ostati i njihovi sinovi sa svojim obiteljima. Knjiga je napisana ne sa željom da kod Židova dijaspore probudi čežnju za povratkom u Palestinu nego da kod dijasporskih vjernika odgoji vrline potrebne za čuvanje vjerskog i nacionalnog identiteta u tuđini. Sve te vrline niču i jačaju u obitelji.

³³ B. Bow - G. W. E. Nickelsburg, art. cit., 133. Autori se žale što su žene, osobito Sara, u ovoj knjizi u sjeni muževa. Tako npr. otac Raguel uređuje pitanja oko udaje svoje kćeri i svatovske proslave koja slijedi, a Edna ne govori ni riječi. Iz američkog današnjeg neotklonjivog utjecaja mlade na pozive gostima i svadbenu gozbu, njima posebno teško pada da Sara ne biva ništa pitana o vlastitim svatovima.

Zaključak

Obitelj Tobije i Sare nastaje kao jedna od brojnih židovskih obitelji izvan domovine. Mladenci su od svojih roditelja naučili kako je važno pri izboru partnera tražiti osobu svoje vjere, jer su iz obiteljskog iskustva naučili kako je vjera važna sastojnica bračne i obiteljske sreće. Snagom vjere u kojoj su odrasli oni povezuju dvije obitelji, svatko od njih postaje dobrodošli, voljeni i punopravni član nove obitelji. Sarini roditelji pomogli su svojim savjetima kćeri da radosno odseli i brzo se uživi u novu obitelj. Tobijini roditelji pomogli su snahi da se u njihovu domu osjeća prihvaćena, potrebna i punopravna. Mladi par je tako živio svoje bračno i obiteljsko zajedništvo da im "stari" nisu bili teret nego dobro došla dopuna i potpora. A kad su stari onemogućili za rad i osobno rješavanje vlastitih životnih potreba, s ljubavlju su ih dvorili i posvećivali im pažnju. Tobija i Sara odgajali su svoju djecu u vjeri otaca spremajući ih da ekonomski prosperiraju u tuđem svijetu, ali da ne izgube vjerski i nacionalni identitet. To su činili ozbiljnim uvažavanjem riječi Božje, obiteljskim slavljenjem vjerskih blagdana, hvaljenjem Boga u kući i na zajedničkom bogoslužju u sinagogi, solidarnošću prema siromašnim i bolesnim u svojoj sredini te iznad svega primjerom vlastitog vjerničkog življenja.

Od ove starozavjetne vjerničke obitelji mi novozavjetni vjernici možemo učiti obiteljske vrline i prihvaćati vjeru da Bog u svojoj providnosti bdije nad obiteljskim ognjištima, živjele naše obitelji u situaciji dijaspore ili u sredini s većinom sugrađana iste vjere.

FAMILY OF TOBIAH AND SARAH IN THE BOOK OF TOBIT

Summary

The Book of Tobit is depicted by recent Jewish and Christian interpreters as a "religious novel" with historic setting in babilonian exile, but reflecting the circumstances of Jews in the diaspora at the time of hellenization. It tells the story of Tobit and Sarah both suffering undeservedly, while the divine Healer heals them through a member of their family. This book underscores the need to maintain Jewish identity in the diaspora and shows in what way family members can be efficient means to accomplish this. Having in mind that Catholic Church and international community strive in our days to rely on families for spiritual and social renewal of mankind, different passages of this book on the family of Tobiah and Sarah have exegetically been analysed:

a) The choice of marriage partner in accordance with family education - 1,8-9; 2,1-2; 3.10.14-15; 4,12-13.19b; 6,14-18.

b) The prayer of the newly-weds and for the newly-weds - 8,5-8.15-17; 9 6.

c) Sarah's parents accept their son-in-law and Tobiah's parents accept their daughter-in-law - 10,10-14; 11,16-18.

d) Taking care of disabled parents and religious education of children in the diaspora - 4,3-4; 14,3-4.9-11.

This family fulfils its mission by listening to the Word of God, by praising God especially on religious feasts, by practicing solidarity with suffering fellow-ethnics, by its sticking together, by raising their children in the faith of fathers, by tending its sick and disabled ones.